

Розділ II

Фінанси

УДК 343.13;336.227.1

М.О. Вербинська
*аспірант кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Ризики комерційних банків як деструктивні чинники економічної безпеки держави

Визначено основні ризики комерційних банків України. Розглянуто особливості та причини виникнення депозитних ризиків з урахуванням особливостей вітчизняної економіки, взаємозв'язок банківських ризиків та їхня залежність від економічної ситуації в країні.

Ключові слова: фінансова безпека банку, комерційний банк, кредити, депозити.

М.А. Вербинская
*аспирант кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Риски коммерческих банков как деструктивные факторы экономической безопасности государства

Определены основные риски коммерческих банков Украины. Рассмотрены особенности и причины возникновения депозитных рисков с учетом особенностей отечественной экономики, взаимосвязь всех банковских рисков и их зависимость от экономической ситуации в стране.

Ключевые слова: финансовая безопасность банка, коммерческий банк, кредиты, депозиты.

М.О. Verbynska
*Postgraduate student, Department of Financial
and Economic Security Management,
«KROK» University*

Commercial banks risks as destructive factors of the state economic security

The main risks of commercial banks in Ukraine are determined. The features and causes of deposit risks were considered taking into account peculiarities of the national economy, the interconnectedness of all banking risks from each other and their relationship on the whole from the economic situation in the country are considered.

Key words: bank financial security, commercial bank, credits, deposits

Постановка проблеми

Розуміння та структура процесу регулювання фінансової стійкості комерційних банків перебуває в центрі уваги науковців. Широкий спектр ризиків банківської діяльності обумовлює необхідність у їхньому всебічному аналізі, систематизації та розробленні ефективного механізму їх регулювання. Виходячи з того, що найбільшу частину в банківських зобов'язаннях становлять депозитні кошти, значної актуальності набуває питання формування банками стабільної ресурсної бази шляхом ефективного залучення тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків на банківські депозитні рахунки.

Економічні процеси останніх років у нашій державі потребують не тільки посилення уваги до банків і Національного банку України, як основного регулятора діяльності банків, а й до їх взаємозв'язку, залежності їх – держави та банків – один від одного, взаємоузгодження їхніх дій для найбільш ефективної діяльності з подолання фінансової та економічної кризи. Протягом останніх років динамічно зростають фінансові проблеми банків, пов'язані з процесами, які не піддаються регулюванню наявними та звичайними методами, що регулювали діяльність банків в умовах відносно стабільного економічного стану держави [1].

Нині для держави, НБУ і окремо для потенційних банків не вирішеною остаточно залишається проблема запобігання основним фінансовим ризикам, зростає кількість банків-банкротів, що негативно позначається на фінансовому стані не тільки держави, а й кожного комерційного банку, кожного громадянина держави. Зокрема, потребують подальшого дослідження методи управління фінансовими ризиками комерційного банку, пов'язані з утриманням депозитів, поверненням кредитів, валютними ризиками банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам банківської безпеки присвячено роботи численних вітчизняних науковців, таких як: В.І. Грушко [1], В.Р. Кігель [9], О.І. Пилипенко [1], Р.В. Пікус [1], Н.Г. Євченко [3], О.А. Криклій [12] та інші. Аналіз наукових робіт зазначених авторів свідчить про недостатньо об'єктивну оцінку сучасного стану банківської безпеки у зв'язку з тим, що протягом 2014-2015 рр. динамічно зросли фінансові проблеми банків, пов'язані з процесами, які не піддаються регулюванню наявними та звичайними методами, що регулювали діяльність банків в умовах відносно стабільного економічного стану.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Наслідки економічної та політичної кризи в державі в 2014-2015 рр. змусили звернути особливу увагу на проблему банківської безпеки. Останні події в українській банківській сфері демонструють хиткість і нестабільність національної банківської системи, її фінансову нестійкість, необхідність у розробленні додаткових методів державного регулювання.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання визначення основних ризиків і причин дестабілізації банківської системи України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Найбільш актуальним питанням для банківської системи України в останні роки є розроблення шляхів стабілізації банківської системи країни умовах її макроекономічної кризи та економічної нестабільності. Основні фінансові ризики банків включають у себе різноманітні складові: це недосконалість і мінливість законодавства, грошово-кредитна політика НБУ, нестабільність зовнішнього серед-

овища, глобальні та локальні фінансові кризи, нестабільне соціально-політичне становище в Україні, неконкурентоспроможність окремих банків, злочинна діяльність керівників банків, ТОП-менеджменту та третіх осіб, негативні макроекономічні умови, нестабільність податкової та страхової політики.

Основні види ризиків, що притаманні сучасній банківській системі в нашій країні [2; 3]:

1. Кредитний ризик: можливість невиконання позичальником своїх зобов'язань.

2. Процентний ризик: можливість коливань ринкових процентних ставок.

3. Ризик ринку цінних паперів: можливість знецінювання цінних паперів.

4. Валютний ризик: коливання курсу валют при купівлі-продажу валюти, видачі валютних кредитів, сплаті валютних кредитів.

5. Ризик при формуванні депозитів: дострокове вилучення вкладів, ризики при залученні та поверненні валютних вкладів.

6. Ризик при нових видах діяльності: за великої розбіжності в термінах і розмірах платежів за факторингом банк наражається на ризики, пов'язані з прорахунками у створенні певного резерву по цих операціях.

7. Ризик лізингових угод : невід'ємною частиною банківської стратегії є хеджування – розроблення заходів щодо зниження або попередження виявленого ризику.

Керувати ризиком – означає чинити дії, спрямовані на підтримання такого його рівня, що відповідає поставленим на цей момент цілям управління. В нинішніх умовах доцільно було б тлумачити поняття «керувати ризиком банку» як процес гармонізації інтересів держави з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, а саме вкладників і позичальників [10].

Нині для банківської системи України існує три основні види ризиків фінансовій безпеці банків: депозитні ризики, пов'язані з достроковим витребуванням депозитної грошової маси з банків; кредитні ризики, пов'язані з масовим неповерненням кредитів; валютні ризики та їх наслідки для вкладників, позичальників та окремого комерційного банку. Якщо держава та банки найближчим часом не подолають ці ризики, то вони можуть стати реальною загрозою не тільки для банківської системи України, а й для держави та її економічного стану.

У праці В.Р. Кігель «Ем-модель оптимізації мультивалютного резерву за умов курсового ризику» розглянуто проблеми курсового валютного ризику [9]. Автор, виходячи з наявного мультивалютного резерву та відомих поточних валютних курсів, вбачає необхідність у переформуванні на сьогодні цього резерву так, щоб його вартість за валютними курсами, які складуться на валютному ринку завтра, була б якнайбільшою. Критерієм оптимальності є вимога визначення валютного резерву, вартість якого у гривневому еквіваленті за валютними курсами гривні щодо іноземних валют, які складуться на валютному ринку завтра, була б якнайбільшою. Дослідник В.Р. Кігель вбачає складність проблеми в тому, що динаміка валютних курсів є хаотичною, що яскраво ілюструє, наприклад, динаміка курсу долара США до євро в лютому 2015 р. (20 операційних днів) – наведеним на рисунку; причому така ситуація є типовою як щодо валют з нефіксованими курсами, так і щодо періоду дослідження. Отже, у момент прийняття рішення з визначення оптимального МВР майбутні валютні курси потрібно вважати не детермінованими, а випадковими величинами. Якщо ці величини випадкові та хаотичні, це унеможливорює будь-яке обґрунтоване прогнозування не тільки валютних курсів на майбутній період, а й визначення економічно необхідних процентних і депозитних ставок для того, щоб підтримувати банківську систему в стабільному стані.

Рис. Динаміка валютних курсів у лютому 2015 року

Джерело: [9]

Банківська діяльність завжди характеризувалася більш високим рівнем ризикованості порівняно з іншими видами діяльності, супроводжується численними ризиками, що виникають при здійсненні як активних, так і пасивних операцій. Ризики активних операцій мають індивідуальний характер. Наприклад, кредитний ризик пов'язаний з кожним конкретним позичальником банку, залежить від його діяльності та виникає внаслідок недотримання ним умов кредитного договору щодо зобов'язань за кредитними операціями. До того ж, нестабільна ситуація на валютному ринку провокує позичальників не сплачувати кредити, особливо валютні позики, забезпечені іпотекою. Тому банки частіше стикаються з проявом ризиків активних операцій [2, с. 68-75].

Однак специфіка банківської діяльності призводить до виникнення ризиків і в ході здійснення пасивних операцій банків. При цьому важливе значення мають ризики, пов'язані з депозитними операціями, які, у свою чергу, є головним джерелом банківських ресурсів, визначають можливість банку щодо нарощування обсягів кредитно-інвестиційних вкладень [1]. Залучені ресурси банку в цілому і ресурси з депозитних джерел є основою діяльності будь-якого банку, оскільки процеси формування ресурсів і надання кредитів перебувають у тісному взаємозв'язку. Значна частка депозитів на вимогу і перевага короткострокових депозитів негативно впливають на стабільність ресурсної бази банку, оскільки перевага короткострокових ресурсів не дає змоги здійснювати довгострокові вкладення та збільшує ризик втрати ліквідності, що негативно позначається як на ефективності діяльності банку, так і на перспективах розвитку економіки. Тому основним завданням формування депозитного портфеля можна визначити забезпечення переваги стабільних, але одночасно недорогих ресурсів. [3] У нинішній нестабільній економічній ситуації забезпечення депозитного портфеля стабільними ресурсами є дуже складним питанням.

Стійке зростання депозитної бази має велике значення і для забезпечення ліквідності банку. Унаслідок того, що депозитні операції займають найбільшу питому вагу в структурі пасивних операцій, у разі прояву депозитних ризиків банків дисбаланс значно збільшується, що може призвести до проблеми з ліквідністю, а в гіршому разі — до банкрутства банку. Особливість дослідження депозитних ризиків банків полягає в тому, що виявити закономірності їх проявів можна тільки за сукупністю залишків коштів на рахунках клієнтів. Наслідки депозитних

ризиків мають нищівний характер для банківської системи, що особливо простежується в кризовий період, а саме нині, коли спостерігається значний відтік вкладів, який впливає на загальний рівень банківського бізнесу.

Під депозитним ризиком слід розуміти ймовірність втрати банком ресурсів унаслідок відтоку вкладників чи дострокового вилучення вкладів, а також ймовірність неотримання коштів, які банк потенційно міг отримати в результаті здійснення депозитних операцій [5]. При значних втратах депозитних коштів цей ризик стає загрозою для банку і призводить до його банкрутства. Тема депозитних ризиків була та буде актуальною завжди, а особливо – в умовах світової або внутрішньодержавної фінансової кризи. Науковці визначають, що при урахуванні факторів, які впливають на зростання депозитного ризику для строкових депозитних ресурсів у комерційних банках, залучених від фізичних осіб, слід ураховувати набір факторів: крім економічних, потрібно аналізувати соціальні, демографічні та географічні фактори [3].

Зокрема, економічно-політична ситуація в країні протягом 2014-2015 рр. спричинила значний вплив депозитів частини вкладників з банківської системи. Стрімка девальвація гривні та зростання нестабільності на ринку призвели до вилучення значної частини депозитів з банківської системи. Це сприяло зростанню кількості неплатоспроможних банків, що ще більше посилює негативні тенденції. Фактично саме втрата депозитів поставила стабільність банківської системи під загрозу.

Усі банки пов'язані між собою через систему міжбанківських зв'язків. Банк, що не може виконувати свої зобов'язання перед вкладниками, перед іншими банками, потягне за собою у кризу інші банки. Тому в банківській системі банкрутство одного банку може суттєво вплинути на порушення грошового обігу в країні, викликати кризові явища в усьому банківському секторі та спровокувати загальноекономічну кризу.

До кінця 2013 р. в банківській системі спостерігався стійкий приріст депозитів як фізичних, так і юридичних осіб [8]. Саме 2014 р. та перше півріччя 2015 р. з нестабільною політичною та економічною ситуацією стали кризовими для банківського сектору. Щоб повною мірою усвідомити наслідки вищеприписаних факторів, необхідно дослідити статистичні дані Національного банку України – одного з найважливіших інститутів у виробництві офіційної статистики країни.

Статистичні функції Національного банку України засновані на законодавчих повноваженнях щодо збирання всіх необхідних даних для вироблення і поширення об'єктивної, достовірної, належної, своєчасної, послідовної та доступної статистики в межах своєї відповідальності.

Обсяг депозитів у іноземній валюті за жовтень зменшився на 2,4% (з початку року на 27,8%) – до 14,0 млрд дол. США (у доларовому еквіваленті), у тому числі юридичних осіб – на 5,8% (з початку року на 18,6%) – до 4,7 млрд дол. США, фізичних осіб – на 0,5% (з початку року на 31,6%) – до 9,4 млрд дол. США. Обсяг депозитів фізичних осіб в іноземній валюті без урахування коштів у банках, які визнано неплатоспроможними та перебувають у стадії ліквідації, у жовтні зменшився на 0,1% – до 8,7 млрд дол. США. Обсяг депозитів фізичних осіб у національній валюті зменшився з початку року на 11,3% – до 173,9 млрд грн. – без урахування коштів у банках, які визнано неплатоспроможними та перебувають у стадії ліквідації.

У жовтні 2015 р. залишки за кредитами в національній валюті збільшилися на 0,2% (з початку року зменшилися на 5,0%) – до 461,8 млрд грн. за рахунок

зростання кредитів, наданих *юридичним особам*, на 0,3% (з початку року зменшилися на 12,4%) – до 382,2 млрд грн. Водночас обсяг кредитів, наданих *фізичним особам*, зменшився на 0,5% (з початку року на 25,6%) – до 79,6 млрд грн.

У жовтні сальдо (різниця) між обсягами наданих Національним банком України банкам країни та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредитів та обсягами повернення раніше наданих їм кредитів становило 0,2 млрд грн. [6].

Ураховуючи динаміку відтоку депозитів фізичних і юридичних осіб з банківського сектору, можна з упевненістю сказати, що довіра населення до банківської системи впала до кризового рівня, фінансова стійкість банків також упала до кризового рівня. Не можна обійти увагою і той факт, що протягом 2014-2015 рр. значно збільшився перелік банків, які перебувають у стадії реорганізації, банків, що визнані неплатоспроможними та до яких Фондом гарантування вкладів фізичних осіб введено тимчасову адміністрацію – на сьогодні це 5 банків, і банків, що перебувають у стадії ліквідації – це 59 банків. Серед таких банків є невеликі та великі системні банки, ліквідація яких суттєво зачепила широкі верстви населення, спричинила не тільки великі матеріальні збитки для фізичних та юридичних осіб, які не будуть ніколи компенсовані, а й спад довіри населення до банківської системи та держави в цілому.

Таким чином, ураховуючи складну ситуацію на банківському ринку – нестабільність і хаотичність валютного курсу, неможливо прогнозувати найближчим часом приріст депозитів, своєчасне повернення кредитів і, як наслідок, – стабільність та укріплення фінансової безпеки банківської системи.

Фінансова безпека банків є важливою складовою економічної безпеки держави [10]. Для останньої дуже важливо гармонізувати економічні інтереси банків, їхніх клієнтів з інтересами держави, розробити такі державні методи регулювання, які гарантували б захист банків від дестабілізуючих чинників. Це потрібно здійснювати шляхом запровадження правових, фінансових, організаційних, технічних і соціально-психологічних заходів [12].

Висновки

На основі аналізу стану банківської системи держави протягом 2014-2015 рр., статистичної інформації Національного банку України можна зробити висновки, що проблема запобігання основним фінансовим ризикам у банківській сфері, питання зростання кількості банків-банкротів не вирішена остаточно. З урахуванням особливостей досліджених ризиків можна говорити, що три досліджені основні види ризиків економічної безпеки банків: депозитні ризики, кредитні ризики та валютні ризики – не можуть розглядатися окремо один від одного, а потребують комплексного вирішення. У цій складній ситуації на перше місце необхідно ставити питання не досягнення найкращого результату діяльності банків при заданих ресурсах, а досягнення мінімальних витрат ресурсів при обраному напрямі діяльності банків, щоб ризики не стали загрозами та не призвели до дефолту держави.

Оскільки повністю уникнути ризиків неможливо, ними можна і потрібно управляти, знаходити ефективні методи та інструменти, які забезпечили б їхню мінімізацію. Управління банківськими ризиками необхідне не тільки на рівні кожного окремого банку, а в першу чергу на державному рівні за умови розроблення необхідної стратегії управління.

Література

1. Грушко В. І. Управління фінансовими ризиками / В. І. Грушко, О. І. Пилипченко, Р. В. Пікус // Навч. посібник. – К : Інститут економіки та права «КРОК», 2000. – 121 с.

2. Васюренко О. В. Ризик як складова економічних процесів / О. В. Васюренко, О. В. Таран // Фінанси України, 2005 р. – № 7. – 568 с.
3. Євченко Н. Г. Планування обсягу депозитних ресурсів банку на основі сегментації клієнтської бази [Текст] / Н. Г. Євченко // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції до 15-ї річниці створення кафедри банківських інвестицій (3 листопада 2011 р.) / ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – К., 2011. – С. 158-161.
4. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібн. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
5. Банківські ризики ; Примостка Л. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2012_2/032-037.pdf](http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2012_2/032-037.pdf)
6. Статистика Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
8. Ключові тенденції розвитку банківської системи. Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rurik.com.ua/news/814-10022013.html>
9. Кігель В. Р. Ем-модель оптимізації мультивалютного резерву за умов курсового ризику. Електронна бібліотека Університету Економіка та права «КРОК» / В. Р. Кігель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/materiali-konferentsij/89-em-model-optimizatsii-multyvaliutnoho-rezervu-za-umov-kursovoho-ryzyku>
10. Копитко М. І. Дослідження підходів щодо визначення категорії «Економічна безпека підприємства». Електронна бібліотека Університету Економіка та права «КРОК» / М. І. Копитко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/statti/133-doslidzhennia-pidkhodiv-shchodo-vyznachennia-katehorii-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva>
11. Рибнікова Н. О. Діагностика стану економічної безпеки підприємства за методом кореляційної адаптометрії : показники та об'єкти оцінки / Н. О. Рибнікова // Науковий вісник ЛНТУ України. – Львів, 2011. – Вип. 21.6. – С. 294-300.
12. Криклій О. А. Система фінансового аналізу банку [Текст] / О. А. Криклій, О. В. Крухмаль // Економічний аналіз. – 2012. – Випуск 11. – Частина 1. – С. 377-383.

УДК 631.11: 330.142.211

М.Д. Гилка
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальної, прикладної
та загальноекономічної підготовки,
Інститут управління природними ресурсами,
Університет економіки та права «КРОК»*

Аналіз процесу формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств

Досліджено процес формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств, визначено джерела фінансових ресурсів для здійснення цих процесів, обґрунтовано заходи із забезпечення оптимізації процесу формування та відтворення основного капіталу.

Ключові слова: основний капітал, аграрні підприємства, відтворення основного капіталу.